

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Національна академія внутрішніх справ України

Науковий ВІСНИК

**Національної
академії
внутрішніх
справ
України**

**Науково-
теоретичний
журнал**

**2
'2003**

Науковий ВІСНИК

Національної
академії
внутрішніх
справ
України

Науково-теоретичний журнал • Виходить щоквартально • Заснований 1996 року • Засновник Національна академія внутрішніх справ України • Свідцтво про державну реєстрацію серія КВ № 1922 від 25 березня 1996 року (перереєстровано 16 лютого 1998 року серія КВ № 3065) • Включений до переліку № 1 фахових видань ВАК України з юридичних наук (Бюлетень ВАК України. 1999. № 4) • Рекомендовано вченою радою Національної академії внутрішніх справ України

2

2003

Редакційна колегія:

Я.Ю. Кондратьєв
(голова),

В.Д. Сущенко,
(заступник голови),

І.С. Додонова
(відповідальний секретар),

Г.І. Барчук,

О.І. Галаган,

О.І. Гвоздик,

В.Д. Гвоздецький,

В.С. Гопанчук,

А.В. Іщенко,

Р.А. Калюжний,

А.М. Колодій,

М.Й. Коржанський,

М.В. Костицький,

В.С. Кузьмічов,

Є.Д. Лук'яничков,

І.В. Опришко,

Д.П. Письменний,

П.П. Підюков,

О.О. Садченко,

І.В. Сервецький,

В.П. Столбовий,

П.Ю. Тимошенко,

М.М. Хлонь,

Г.О. Юхновець

• Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

• За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

• Зміни тексту та скорочення, що не впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією без узгодження з автором

• Рукописи не рецензуються і не повертаються

• Листування з авторами ведеться на сторінках журналу

• При передруку матеріалів посилання на "Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України" обов'язкове

Адреса редакції: 03035, Україна,
м. Київ-ГСП,
пл. Солом'янська, 1
Тел.: (044) 271-90-97

ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ЗЛОЧИНОМ ШКОДИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проаналізовано негативні наслідки злочину, форми їх відшкодування, умови звільнення особи від кримінальної відповідальності за не реабілітуючими підставами.

The negative results of the transgressions, forms of its repairmen's, conditions of release of the persons from criminal responsibility on the non-reliability base are analyzed.

Будь-який злочин посягає на суспільні відносини та породжує певні негативні наслідки, пов'язані із заподіянням об'єкту злочинного посягання певної шкоди.

У юридичній літературі під наслідками злочину часто мається на увазі шкідливі зміни в охоронюваних законом суспільних відносинах, які стали наслідками вчинення злочину [1, с. 56; 2, с. 82]. Шкідливі наслідки від злочину різні за характером і класифікуються за багатьма ознаками. Залежно від того чи заподіюється злочином матеріальна шкода, чи ні шкідливі наслідки поділяються на матеріальні та нематеріальні. Нематеріальні наслідки (фізичні страждання) не можна визначити кількісно і тому неможливо компенсувати грошовим еквівалентом. Матеріальні, навпаки, зумовлені передусім майновою шкодою, яка заподіюється матеріальним об'єктам злочинного посягання. Таку шкоду можна визначити грошовим еквівалентом.

Шкідливі майнові наслідки від злочину є результатом протиправного діяння, яке одночасно є кримінальним і цивільним правопорушенням. Під час вчинення такого злочину виникає два види правовідносин — кримінальні та цивільні. Цивільні правовідносини виникають між правопорушником і юридичною особою чи громадянином, якому злочином заподіяно матеріальну шкоду. Потерпіла особа має право вимагати від правопорушника відновлення її майнової сфери, а пра-

впорушник зобов'язаний відшкодувати заподіяну шкоду. Як зазначено у ст. 440 Цивільного кодексу України, шкода, заподіяна особистості чи майну громадянина, а також шкода, заподіяна організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла цю шкоду, в повному обсязі, за винятком випадків, передбачених законодавством. Закон передбачає відшкодування шкоди у кожному випадку її заподіяння. А якщо йдеться про шкоду, заподіяну внаслідок вчинення злочину, то обов'язок з її відшкодування зростає ще більше.

І навіть звільнення особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами не знімає з правопорушника обов'язку прийняти на себе зобов'язання з відшкодування шкоди, заподіяної злочином, та цілковитого залягодження її наслідків. У такому випадку залишаються не вирішеними цивільні правовідносини, обов'язок ліквідувати негативні майнові наслідки злочину та відновити майнову сферу потерпілих осіб у попередньому стані на компенсаційній основі, тобто шляхом повного відшкодування заподіяної матеріальної шкоди.

Вирішальне значення для відшкодування збитків, завданих потерпілому злочином, мають норми як кримінального процесу та права, так і цивільного. Норми сучасного законодавства мають відповідати завданням захисту прав, свобод і гідності осіб, які потерпіли від злочинного посягання, забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином. Саме нечіткість у законодавстві, яке покликане забезпечити відшкодування збитків, заподіяних злочином, призводить до того, що стягнення цих збитків проводиться не в повному обсязі.

У новому чинному законодавстві, а саме в Кримінальному кодексі України, питанню про відшкодування заподіяної злочином шкоди приділяється значна увага. Законодавцем зроблені вагомі внесення та зміни щодо звільнення від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими підставами (розділ 9). Відповідно до ст.ст. 45, 46, 47 чинного Кримінального кодексу, відшкодування заподіяної злочином шкоди при звільненні особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами вважається обов'язковою умовою для такого звільнення. Цей обов'язок відшкодувати заподіяну злочином шкоду є досить вагомим стимулом ліквідування винними особами майнових наслідків, ефективним засобом захисту порушених майнових прав потерпілих осіб.

Для звільнення особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючою обставиною — дійовим каяттям — обов'язковою умовою є повне відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди. Дійове каяття обов'язково передбачає добровільне відшкодування спричинених втрат, тобто компенсацію майнової шкоди у грошовій або іншій формі, достатній для відшкодування збитків, завданих потерпілому внаслідок злочину. Про дійове каяття може свідчити і відшкодування спричиненої злочином шкоди іншим шляхом. Воно може означати ліквідування власною працею заподіяних фізичних порушень

або пошкоджень (полягодження пошкодженого майна, надання рівноцінного предмета замість знищеного), компенсація спричиненої моральної шкоди (принесення вибачення за завдані образи, спростування неправдивих відомостей, що ганьблять іншу особу), надання допомоги у лікуванні потерпілому тощо. Але не можна вважати доведеним факт дійового каяття, якщо винна особа не бажає з будь-яких міркувань назвати співучасників, викрити їх на очній ставці або відшкодувати матеріальну шкоду, спричинену злочином.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям належить провадити у точній відповідності з вимогами закону, а також обов'язково враховувати інтереси потерпілої особи. У даному випадку не можна обмежитись обіцянкою або письмовим зобов'язанням винної особи щодо відшкодування матеріальної або іншої шкоди. Якщо вимоги потерпілої особи не рівнозначні завданням витрат, то вони можуть не братися до уваги при прийнятті рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим відбувається за наявності усіх зазначених у законі умов, серед яких відшкодування завданих потерпілому збитків або усунення заподіяної шкоди. Потерпіла особа, як показує практика, не завжди бажає, щоб особа, яка вчинила злочин, була засуджена і зазнала покарання. Дуже часто для нього більш важливо, щоб були відшкодовані завдані ним збитки. Кримінальний кодекс України передбачає зовсім нову, раніше не відому кримінальну законодавству підставу звільнення від кримінальної відповідальності — примирення винного з потерпілим. Завдяки цьому, потерпілий одержав можливість більшого впливу на наслідки кримінальної справи, це сприяє захисту його законних прав та інтересів.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим полягає у тому, що винна особа ще до примирення відшкодувала спричинені нею потерпілому збитки. Це може означати як реальне відшкодування у грошовій або в іншій формі заподіяних збитків, так і усунення власними силами матеріальної шкоди або компенсацію моральної шкоди. Відшкодування за спричинену шкоду має бути достатнім з огляду потерпілого, а не особи, яка вчинила злочин. Головною умовою для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим закон вважає саме порозуміння винного з потерпілим, тобто вичерпне роз'яснення конфліктної ситуації, а не відкуп злочинця від покарання. Можливе надання достатніх гарантій відшкодування збитків в обумовлений термін або часткова відмова потерпілого від матеріальних та моральних вимог до винної особи. У цьому випадку необхідно пояснити потерпілому, що його волевиявлення є обов'язковою умовою для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка заподіяла йому збитки. Але наступне невиконання гарантій не буде підставою для

скасування рішення про звільнення, подальше задоволення матеріальних вимог можливе лише у цивільному порядку.

Однією з умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки є щире каяття. Про щире каяття доводить також і відшкодування заподіяної шкоди.

Стосовно звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, то законодавець не приділяє уваги відшкодуванню заподіяної злочином шкоди як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності. Ці питання переносяться у сферу цивільно-правових відносин в порядку цивільного судочинства. Хоча було б доречно змінити ці позиції знову ж таки в інтересах захисту прав потерпілих від злочину осіб. Не можна вважати, що якщо минув встановлений законом час з моменту вчинення злочину, то "зникла" шкода від цього злочину, відшкодовано збитки та відновлено права потерпілих осіб.

Відшкодування заподіяної злочином шкоди — одне з найбільш важливих завдань, яке поставлене перед цивільним законодавством, а також кримінальним правом та процесом [3, с. 34; 4, с. 25; 5, с. 24; 6, с. 75; 7, с. 18]. Але відсутність таких норм захисту і поновлення прав, відшкодування всіх збитків та заподіяної шкоди в кримінальному і кримінально-процесуальному законодавстві, відсутність чіткого механізму повного відшкодування заподіяної шкоди взагалі як у теорії, так і в правозастосовчій діяльності свідчать про каральне, а не захисне призначення норм права. Тому саме держава має взяти на себе забезпечення такого відшкодування з державних коштів (можливо, створити спеціальний (цільовий) Державний фонд з подальшим регресним поверненням особою, яка заподіяла шкоду, завданих витрат із бюджету).

А напрацювання пропозицій законодавцю з викладених питань покладається на юридичну науку, в тому числі науковців навчальних закладів освіти та науки системи МВС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий. — М., 1958.
2. Михлин А.С. Последствия преступления. — М., 1969.
3. Белякова А.М. Имущественная ответственность за причинение вреда. — М.: Юрид. лит., 1979.
4. Белякова А.М. Возмещение причиненного вреда. — М., 1972.
5. Гладкова Л.М. Материальная ответственность и закон. — М.: Моск. рабочий, 1981.
6. Нор В.Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. — Киев: Выща шк. Головное изд-во, 1989.
7. Гуреев П.П. Защита личных и имущественных прав. — М., 1969.